

МИЛИЦА БРЕСТАЧУ У ПОХОДЕ

Предраг Пузић

„Ја од Дуова до Видовдана нисам била дома, већ код зета у Брестачу. За то време нити сам шта учила, нити радила, осим за Вас неколико басми и преповетки што сам преписала.“ Наведене реченице су извод из писма Милице Стојадиновић Српкиње, упућеног 25. јуна 1851. Вуку Караџићу у Беч.¹ То је најранија година кад Милица спомиње Брестач. У периоду од 1851. до 1862. учиниће то још десетак пута. Искључиво у кореспонденцији са Вуком и Ђорђем Рајковићем.

За Милицом Стојадиновић Српкињом (Буковац, 1828 – Београд, 1878), остале су три књиге песама и дневник објављен у два тома. Стихове је публиковала у бројним ондашњим листовима (Војвођанка, Седмица, Шумадинка, Даница, Путник), водила преписку са домаћим и страним књижевним савременицима (Мина Караџић, Јован Суботић, Иван Мажуранић, Сајдл, Франкл, Божана Њемцова). Своје родољубиве стихове сведочила је и делом: ишла пред народним поворкама у време Буне 1848, храбрила српске војнике на барикадама током турског бомбардовања Београда 1862. године. Стасала у патријархалној средини, Милица је стизала да брине о својој браћи и сестри и њиховој деци, о старим родитељима, о виноградима и њивама, стављајући свој лични живот у други план. Преминула је у Београду, у изнајмљеном скромном стану, сама и заборављена чак и од најближих.

„У Брестаче ишла сам у почетку овога месеца кад сам у Путинци код теткине кћери била, ал` тамо од жалости ништа друго нисам могла тражити до гроб оног честитог човека, свештеника, и Србина, зета нашег; јер смо у худом стању нашли дом, и децу којој он лепо изображеније дати наумио, и почео.“ Ово је други пут да у преписци са Вуком Милица спомиње Брестач.² У ово мало и скрајнуто село у доњем Срему, отишла је почетком септембра 1854. године. Брестач у то доба броји нешто мање од хиљаду становника, који углавном живе од земље и сточарства. Зет, о којем она говори али чије име не наводи, је свештеник Петар Стојановић. У браку је са супругом Јелисаветом, рођеном 1813.

Позабавимо се мало генеалогским, односно племенским стаблом Стојановића. Петар потиче из староседелачке породице. Његов предак Станоје доселио се, однекуд са југа Србије, 1739. године на пустару Грдановци у Брестачком атару. Био је војник у саставу народне милиције оберкапетана Станише Марковића, званог Млатишума, која се повукла у Срем по завршетку аустријско-турског рата. Како је и Брестач у то доба пустара, насељен по свој прилици током минуле турске владавине, власти су, имајући у плану разграничење између војног и цивилног дела Срема, одлучиле да Брестач припадне провинцији, односно оном другом делу. Тако је Станоје Стојановић положио своје оружје и са групом насељеника кренуо у суседни Брестач.

Мађ. крајцара из 1740.

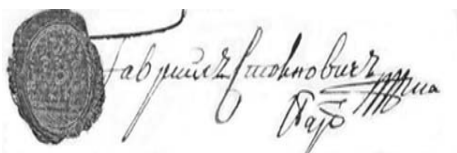

Аустријски дукат из 1745.

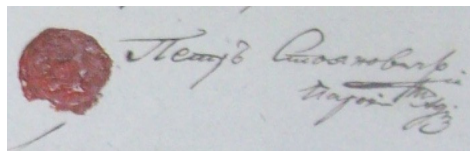
¹ Преписка Милица – Вук – Мина, прир. Р. Гикић, Н. Сад, 1987, 44.

² Исто, 115.

У аустријском попису из 1749. године Станоје је забележен као кућедомаћин који располаже са три јутра земље и три јутра ливада, има две краве и три коња и бави се пчеларством.³ Две године касније, 29. августа 1751, његов син Игњатије бива рукоположен у свештеника тек изграђеног дрвеног храма Светих Архистратигов Михаила и Гаврила у Брестачу.⁴ Његовом заслугом старо дрвено здање је доцније порушено, а на истом месту отпочела је градња нове цркве од тврдог материјала. Служио је све до 1785, када је погребен на сеоском гробљу. То је време кад Брестач броји скоро 1.400 душа, подељених у две парохије са по два јереја. Поп Игњатије за собом је оставио сина Гаврила, рођеног 1771. године, а рукоположеног у чин свештеника 1798. Црквене хронике забележиле су да је Гаврило у катихизису одличан, и да је добар појац у новој цркви, довршеној 1792, коју његов отац није дочекао. Током Тицанове Буне, априла 1807, први је писмено о овим догађајима обавестио Митрополита Стефана Стратимировића. Међу првим је мештанима, 1813. године, након слома Крађорђевог устанка, прихватио и збринуо бројне избеглице из Србије. Такође, прикупио је новац за обнову и осликавање цркве. Није дочекао да види завршен нови иконостас. Преминуо је 3. октобра 1827. године.⁵ На свештеничком месту наследио га је његов син Петар.

Гаврил Стојановић

Петар Стојановић

Пре наставка наше приче о Петру Стојановићу и везама Милице Стојадиновић са Брестачем, да би слика била потпунија дужни смо да понешто кажемо о Јелисавети Стојановић. Биографски подаци којима располажемо су фрагментарни. Јелисавета је родом из Старих Бановаца, наводно из свештеничке породице. Милица за њу вели у једном писму: „моја сестра од ујака.“ Парох у времену о којем пишемо у Старим Бановцима је Димитрије Лазаревић (1823-1868)⁶. Међутим, како је Димитрије свет угледао 1795, а брак склопио са извесном Теофаном 1823, јасно је да он није Јелисаветин отац. Могуће је да је он Милицин ујак према некој побочној линији. Други траг нас, чини се, одводи на поузданији терен. Милицина мајка, којој је такође било име Јелисавета, рођена је у Старим Бановцима од оца Стевана Николајевића.⁷ О њему још знамо да је имао сина и да није био свештеник. Дакле, брат Милицине мајке је тај „ујак“ (чије име не знамо) на којег она мисли када говори о својој сестри из Брестача. Ујак је, по свој прилици, својој кћери дао име по рођеној сестри Јелисавети.

³ Историјски архив Срем, Микрофилмови, Коморски Срем, Ф 11/110, 1748-1754.

⁴ Српска Митрополија Карловачка око половине XVIII века, по архивским списима приредио Димитрије Руварац, Сремски Карловци, 1902, 321; Архив САНУ, С. Карловци, МПА, 1751/170.

⁵ Архив САНУ, С. Карловци, Списак богослова карловачке богословије 1794-1820; К 1827, 47/118.

⁶ Милорад Бабић, Црква Светог оца Николаја у Старим Бановцима, Ст. Пазова, 2011, 314 и 331; Србски летопис, 1830, частица 1 и 3 (списак пренумераната).

⁷ Радмила Гикић Петровић, Живот и књижевно дело Мили Стојадиновић Српкиње, Н. Сад, 2010, 37.

Мапа Брестача с краја XVIII века

Петар Стојановић рођен је у Брестачу 1805. године. Школовао се у Сегедину и Карловцима, говорио немачки и мађарски, служио се латинским језиком. Једно време радио као учитељ у Брестачкој школи и јерођакон у цркви. Рукоположио га је 6. децембра 1831. Митрополит Стратимировић. Црквени летописац је у своју књигу унео да је Петар „нарави примерне, има сопствени дом и парохијску сесију“. Учествовао је на великој Мајској скупштини Срба у Сремским Карловцима, 1848. године, и заслужан за војно организовање Брестачких сељака.⁸

Да подсетимо, Петар је онај „зет“ на којег мисли Милица Стојадиновић, супруг њене сестре од ујака, Јелисавете. Вратимо се другом писму Вуку, у којем Милица спомиње „гроб оног честитог Србина, свештеника и зета нашег.“ Наиме, Петар је преминуо непуне две године раније, 24. децембра 1852. у 47-ој години живота, и за собом оставио удову, „дом и децу у худом стању.“ Наследника је деветоро. Синови Љубивој, Гаврило, Михаило, Милан и Милен (близанци), и кћери Ева, Олга, Стана и Љубосава.⁹ Књижевник Ђорђе Рајковић, пише 1862. године у листу Путник о Милицином књижевном раду, и том приликом наводи за нас један важан податак: „ Само је врсни свештеник из Б., муж сестре од ујака која је Милицу као рођену сестру љубила, њу у сваком писму храбрио, набављао јој књига, Штурове јој новине и остале славенске књиге и часописе слао, а оцу често говорио: `Течо, немојте је збуњивати, нека она чита и пише, а за будућност бринуће се Бог`.“¹⁰ Нема места сумњи, оно што Рајковић овде наводи односи се на Петра Стојановића.

⁸ Архив САНУ, С. Карловци, К, 1852/58; К 1831/32, 52/107; МК крштених.

⁹ Предраг Пузић, На бари село – Књига о Брестачу, рукопис.

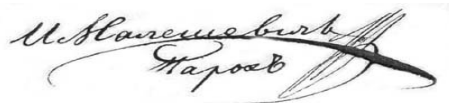
¹⁰ Ђорђе Рајковић, Милица Стојадиновић Српкиња, песмотворка и списатељица српска, Путник, 1862, св. 4, 164. (Стојановића налазимо на списку пренумераната Његошеве књиге Лажни цар Шћепан Мали, објављене у Загребу 1851.)

Милица Стојадиновић поново путује у Брестач крајем августа 1857. године, „на Секованије“, то јест на црквени празник Усековање главе Св. Јована Крститеља. О томе пише Вуку из Врдника, 19. септембра, жалећи што није могла да се сретне са Алексом Вукомановићем, будућим Вуковим зетом, који је навратио у Врдник и у кући Стојадиновића затекао само Милициног оца Василија.¹¹

Кореспонденција с Вуком се наставља. У писму од 16. септембра 1860, Милица пише следеће: „Моја сирота сестра из Брестача дође ми сад опет. Није друге, морам ићи с њоме сутра у Нови Сад, да молим мога Љубомира и снау, да јој дете приме. Ви ваљда знате шта сам ја митрополиту писала.“¹² Дакле, Јелисавета Стојановић је у посети Врднику, а дете које се овде не именује јесте Гаврило (то закључујемо из другог једног писма), рођен 1847, који је требао да своје школовање настави уз помоћ Милициног брата Љубомира, у то време професора Српске гимназије у Новом Саду. Одговор на питање зашто баш Гаврило, који носи име по свом деди, треба даље да се образује, а не и остали синови, је прост и прилично суров – старија браћа нису преживела колеру која је харала током Буне 1848/9 године.

У Брестач је Милица радо ишла, јер, како се поверила Ђорђу Рајковићу у писму од 27. јуна 1862, „у њему могу журно радити и на миру бити.“¹³ Истог месеца планира пут у Брестач, али су је догађаји у Београду омели у том науму. Испрва на Чукур чесми, а затим и на Великој пијаци, 15. јуна 1862. избио је оружани сукоб између српских жандарма и турских војника, који је однео неколико живота. Срби су направили барикаде, док су Турци из топова бомбардовали град. На тим барикадама нашла се и Милица. Није била сама. У писму Вуку од 6. јула 1862, између осталог пише: „Ја сам прекојуче била у Београду са једном кћером моје сестре из Брестача.“¹⁴ Следећег дана, 7. јула 1862, она пише Ђорђу Рајковићу о својим искуствима из Београда, и наводи да је са њом била и „Гаврина сестра из Брестача.“¹⁵ Милица не казује њено име. Претпостављамо да је реч о Љубосави, која је најстарија и у то време има 22 године.

Имамо на крају ових Милициних похода Брестачу и два наоко збуњујућа податка. Још смо код њене кореспонденције. У писму Вуку, од 6. јула 1862, Милица наводи следеће: „Примила сам Ваш поздрав из Шапца по моме зету попу брестачком.“¹⁶ Недељу дана касније, 13. јула 1862, она из Врдника поручује Ђорђу Рајковићу: „Дођите сад у недељу (прекосутра), јербо сам ја рада о св. Илији ићи у Брестаче моме зету попи на имендан.“¹⁷ Споменуте године Брестач има само једног свештеника, Илију Малешевића. Јасно је да је он тај који прославља великог свеца, свој „имендан.“

Илија Малешевић

¹¹ Преписка Милица – Вук – Мина, 136. (А. Вукомановић, Срезојевци, 1826-Београд, 1859, проф. Београдског Лицеја. Школовао се у Одеси и Кијеву. Супруг Минин, од 1858. Његов отац Петар рођени је брат кнегиње Љубице.)

¹² Преписка Милица – Вук – Мина, 159.

¹³ Радмила Гикић, Преписка Милице Стојадиновић Српкиње са савременицима, Н. Сад, 1991, 93.

¹⁴ Преписка Милица – Вук – Мина, 166.

¹⁵ Радмила Гикић, Преписка Милице Стојадиновић Српкиње са савременицима, 95-96.

¹⁶ Преписка Милица – Вук – Мина, 166.

¹⁷ Радмила Гикић, Преписка Милице Стојадиновић Српкиње са савременицима, 97.

Илија је рођен 1823. у Н. Саду, а рукоположен 21. 03. 1854. од Епископа Будимског Арсенија Стојковића. Школовао се у Кечкемету, Сегедину и Карловцима. Знао немачки, мађарски и латински. Био је учитељ у Огару 1849-1850 и Лађарку 1853. У Брестачу је имао сопствени дом и парохијску сесију, и у њему служио безмало четири деценије, од 1852. до 1890. када је преминуо.¹⁸ У браку са супругом Евицом имао је двојицу синова. Један од њих, Богољуб, настрадао је као дете и сахрањен на Брестачком гробљу. Име другог сина не знамо, али знамо да је он доцније живео у Славонском Броду, камо се потом упутила и његова мајка, удова. Своме оцу подигао је за оно време леп споменик који је и данас очуван, док је његова мати у спомен на свог мужа Брестачком храму подарила једно звоно. У каквом су ближе сродству Евица и Милица, осим што су сестре, није нам познато.

Јелисавета Стојановић се у старим списима Карловачке митрополије последњи пут спомиње 1857. године. На „Списку способних за исповед душа парохије Брестачке,“ који је саставио свештеник Илија Малешевић (други зет), под кућним бројем 50, уписана је Јелисавета са петоро своје деце старије од 7 година, међу којима је и Гаврило. Живели су у улици према Никинцима, у делу села који народ назива „Бирчанија.“ У новијим историјским хроникама Брестачки Стојановићи се ретко спомињу. Недостају бројна годишта у Матичним књигама за другу половину XIX века, док их у наредном столећу нема више ни у једном документу. Један од њих, по имену Иван, био је члан школског одбора 1873. године, док се као управитељ школе наводи Илија Малешевић.¹⁹

Милица је, као што смо видели, радо походила Брестач. Посебно за живота Петра Стојановића који јој је пружао подршку у њеном списатељском раду. Тамо је за Вука преписивала басне и приповетке које је слушала међу мештанима. Бележила је за њега непознате речи и народне обичаје. Можда писала и своје стихове. У Брестачу је, како је сама говорила, налазила потребан мир и спокојство.

Аустријски писац, Лудвиг А Франкл, са којим се упознала у Бечу, једном је о Милици записао: „Црте би јој оживеле само кад би говорила о свом завичају.“²⁰

---

¹⁸ Архив САНУ, АО Ексібит за год. 1890, бр. 388; К 1856/253; МПА 1864/129, К 1865, 247/177.

¹⁹ Архив САНУ, Ш.О 1873, 122/125.

²⁰ Вечерње новости, 15. април 2013.